

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 50 (1964)

Artikel: Giachen Caspar Muoth : normas ortograficas
Autor: Maissen, Flurin
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-882010>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 26.11.2024

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

G. Luc. Alfonsen
Commissar

GIACHEN CASPAR MUOTH

NORMAS ORTOGRAFICAS

tschentadas si per igl Idiom scraillvan
entras la commissiun della
Conferenza scraillvan

DA P. FLURIN MAISSEN

Rein Anterior & Glogn,

luyradas ora entras

Enzacontas aggiuntas e remarcas

DA ALFONS MAISSEN

Prof. della scola cantonale

Quera.

Agitation & Mastér
ella stamparia de Pisci Condran.

1883.

GIACCHEN CASPAR MUOTH

NORMAS ORTOGRAFICAS

DA P. FLURIN MAISSEN

Exercícios adicionais e remarcas

DA ALFONS MAISSEN

*L. Lur. Aufgauer
Samum*

Normas ortograficas

**tschentadas si per igl idiom sursilvan
entras la commissiun della
Conferenza scolastica districtuala**

Rein Anteriur & Glogn,

luvradas ora entras

G. C. Muoth,

Prof. della scola cantonala

a

Cuera.

Squitschau a Mustér
ella stamparia de Placi Condrau.

1888.

G I A C H E N C A S P A R M U O T H

NORMAS ORTOGRAFICAS

REMARCAS GENERALAS

DA P. FLURIN MAISSEN

Igl onn 1889 ha Giachen Caspar Muoth de Breil surdau alla «Conferenza scolastica districtuala Rein anteriur e Glogn» ina ovra scientifica, intitulada «NORMAS ORTOGRAFICAS».

Buca en emprema lingia perquei ch'igl ei ual 75 onns dapi la publicaziun, fagein nus attents ils Sursilvans sin quella ovra de Muoth, plitost per far manifestar la gronda disviada dils novs ortografs. Muoth argumentescha manedlamein e scientificamein mintga detagl de sia ortografia. Quella ha victorisau encunter quella che la regenza cantonala haveva vuliu sfurzar si als Sursilvans e Sutsilvans, e che ha anflau grazia ni tiels catolics ni tiels reformai. Oz emprova la regenza danovamein d'introducir ina mischeida, cartend ch'ins sappi metter perina duas ortografias cun mischedar. A quella emprova opponin nus danovamein il modus scientific de Muoth, che ha schendrau e dau a nus Sursilvans, cun agid de ses successurs Cahannes e Vieli, ina ortografia moderna che stat a pèr cun tuttas ortografias de mintga lungatg europeic.

Ferton che Cahannes e Vieli ein sebasai sin las normas de Muoth, ha il niev vocabulari (1962) gnanc menzionau Muoth, nies pli grond e perdert linguist sigl intschess sur- e sutsilvan. Sia ovra survarga aunc oz tut quei ch'ei vegniu scret sur della ortografia e ses principis. Dr. Ramun Vieli di: «Ina lavur respectabla, mo maina respectada, ein las Normas de prof. Muoth». (Ischi 29, 1942, 187).

Giachen Caspar Muoth ei surtut enconuschents sco poet. Sias balladas ein immortalas. Era sias lavurs historicas valan per perdita scienza. El era buca meins versaus en filosofia e historia naturala. Il linguist Muoth ha tochen d'oz buca anflau in giudicader e ludader che havess valetau da rudien quella vart, schegie ch'el sez era perschadius, che sia forza schagi en quei rom. El ha sez strusch saviu e mai pretendiu ch'el seigi in

grond poet. En fatgs linguistics denton ha el spluntau cul pugn giu per la meisa culla pretensiun ch'ins teidli el.

Tgi che vul dir in plaid en fatgs ortografics sursilvans senza haver legiu las «Normas», u senza silmeins capir ils principis ch'ellas suondan, quel san ins buca prender per serius. Sias numerusas deducziun etimologicas ein stadas per el ina dellas pli fermas petgas per francar ina sauna ortografia. El ei cheutras daventaus nies emprems etimolog serius e scientific. Mo era quei vegn cuschentau dals novists. A Muoth san ins far giustia mo sch'ins studegia el da tuttas varts.

Sia ortografia ei mo *ina* dellas pusseivlas eifer ils principis e tiarms statui. Supponiu che dus linguists acceptan ils medems principis, vegan omisdus ad elaborar ina ortografia cun paucs svaris e denter quels negins essenzials. Ils svaris ein mo pusseivels leu nua ch'ils principis pon buca tonscher, ed els cass che duas normas applicadas stattan en contradicziun. Cheu decida mintgamai ina cunvegnientscha.

Auters temps ston respectar las medemas normas, astgan denton interpretar ellas tenor las novas condiziuns. Las normas ein stablas, lur interpretaziun ed applicaziuns seconformeschan continuadamein al svilup natural de mintga lungatg de scartira. Quei svilup ei bia pli plauns ch'il svilup ded in dialect. Era Muoth ha buca *fatg* sias normas. El ha studegiau rudimentalmeins las damondas ortograficas fundamentalas che han lur valeta per tuts lungatgs de scartira enteifer la cultura europeica. Ei dat pia buca normas d'ortografias generalas romontschas, ei dat mo ina applicaziun de quellas normas al lungatg de scartira romontsch.

Era Cahannes e Vieli han acceptau ils principis suandai da Muoth. Perquei ei era lur ortografia essenzialmeins la medema. Entginas midadas, adapziuns, simplificaziuns ein en sesez mo continuaziuns de quei ch'era entschiet. Muoth era psicologs avunda, per buca far tut en ina. Per evitar febras astgava el buca dar en ina l'entira dosis. Surtut ha el stuiu accentuar pli fetg il principi historic. Cahannes e Vieli han forsa dau in pli ferm accent alla pronunzia existenta. Ins sa dir ch'els han finiu quei che Muoth ha entschiet.

Las midadas fatgas dapi Muoth ein spert allegadas. Il pli fetg en egl dattan ils biars *o's* ch'ei daventai in *u* ozildi. Muoth stueva, per s'adaptar in tec als giavischs dils reformai (cf. p. 270

de quest artechel) accentuar pli fetg il principi etimologic. Quel steva gia da siu temps encunter la pronunzia. Cahannes e Vieli han dau pli bia peisa alla pronunzia. Els stuevan buca pli prender risguard sin pretensiuns da vart protestanta en quei grau. Muoth haveva recumandau biars *u's* en plaids della *rasada veglia*, mo maina en *plaids novs*. Vieli e Cahannes han amplificau ils *u's* cun mied e mesira. Il niev vocabulari denton ha stravagau il lungatg cun schar liber la bova e pretender tut a dubel *u's* senza il sustegn ded in sulet principi u d'ina suletta raschun. Nivellar tut ei gest il cuntrari ded in principi linguistic, e cumadeivladad ei la mort de mintga lungatg. Pertgei in lungatg de scartira duei esser stgis de distinguer e differenziar. Muoth scriva (Normas, pag. 35): «Distincziuns (denter *o* ed *u*) vegnan fatgas, per distinguer dus homonims l'in da l'auter, p. e. *cola*, *colar* (leimen), mo *cula*, *cular* (schmelzen)». Quei exempel vala per ozildi buca pli, denton il principi resta, che lubescha de distinguer e ded enrihir il lungatg. Nus alleghein mo dus cass: cantonal e cantunal. Ina part cantunala ei per tudestg: eine Eckpartie, ina part cantonala: ein Kantonsteil, cumpignia: Gesellschaft, compagnia (cf. Vieli, vocabulari): Kompanie. Il lungatg sursilvan de scartira vertescha absolutamein buca ch'ins tracteschi ses plaids *novs* cun ina patina per far semegliar els pli *vegls* che quei ch'els ein. Quei numnan ins egl art *chitsch*. A tgei absurditad in tal dilettantissem meina, muossan las duas expressiuns grammatical-tecnologicas dil niev vocabulari: conjunctiv e cundiziunal, dus plaids vegls in sco l'auter, *in* vestgius modernamein, *l'auter* cun bategls antics ord museum. Medemamein ina arbitrariadad eis ei sch'il niev vocabulari decretescha semplamein «comp- → cump-». Ed ual sutvi sto el far ina excepziun: compustur, ferton ch'ins munglass lu puspei scriver cumpositur, tenor il medem cudisch. Ni la pronunzia, ni l'etimologia, ni l'isonza pon giustificar la scripziun: cumponist (che maunca in summa el vocabulari!), cumpost, cumpass, cumpatriot, cumpliment ed auters. Ei resta aunc per raschun il caprezi!

In'autra midada dapi Muoth ei la scripziun dil *ge-lom* enstagl de *gie-*, pia: gest, genitiv, genetscha, general empei de *giest*, *gienitiv* etc. En sesez fussen omisduas scripziuns admissiblas. Denton ella pronunzia dils biars dialects pon in strusch udir in *i* avon igl *e* ed ultra de quei ei la scripziun nova pli semplia ed involva negins disavantatgs.

Pli bia scavazs ha ei dau pervia della finiziun -ad de substantivs feminins che vegnevan screts per ordinari cun -at, per exempel libertad, calamitad, vertid. Las raschuns per quella midada ein indicadas detagliadamein egl «Entruidament» de Cahannes, 1927. Cheu lein nus mo menzionar che quei debat va anavos silmeins tochen igl onn 1895. J. M. Darms (La litteratura romontscha reformada, Annalas 1901, p. 179) di ch'ils reformai havessen bugen giu il d final, mo els seigien vegni «alla curta» en concorrenza culs catolics. La grammatica de Cahannes ha lu 1924 dau raschun als reformai ed als ladins della Giadina aulta (faculted etc.).

Pigl auter eis ei aunc de remarcar ch'ins lai naven tuts ils accents buca necessaris. Plinavon apostrofava Muoth igl artechel *igl* pli logicamein che nus, numnadamein *'gl* e buca *gl'*, p. ex. *'gl* *emprem*, perquei ch'igl *i* ei curdaus naven.

Cheu suondan in pèr paginas dellas NORMAS ORTOGRAFICAS, che Vieli numna ina respectabla lavur. L'entira ovra cumpeglia 118 paginas. Nus reedin per ina gada mo l'introducziun che porta ils principis generals de mintga ortografia de lungatgs litteraris, principis che surveschan per fundament era per l'ortografia romontscha ded oz. Plinavon aschunschein nus enzacontas reglas grammaticalas fetg actualas, sco era in appel de Muoth als signurs scolasts cul tetel AVIS E CONCLUSIUN.

Sper ina buna repartiziun dil material linguistic, ed in expressiv sentiment per clarezia e disposiziun metodica, dat Muoth adina puspei gronda peisa alla buna pronunzia dil lungatg romontsch. El vegn gia da siu temps ad haver remarcau las mendas de pronunzia, applicond era il lungatg de scartira senza sforz e breigia. Dapertut ei per Muoth la vera distincziun dellas pusseivladads dadas d'in lungatg in principi, ina necessitad per precisar il patratg en fuorma de lungatg. — En bia loghens de sias expectoraziuns dat el normas e formulaziuns ch'ins savess buca giavischar ellas meglieras ozildi. Ins sa sfegliar las paginas nua ch'ins vul, dapertut finas e gestas observaziuns che valan per la gronda part aunc oz, pir che zacu, pir che mai! —

REMARCA: Il register dellas NORMAS ORTOGRAFICAS de Muoth, che suonda, cumpeglia en tut 91 paragrafs. La enumeraziun e survesta scursanida, deigi dar in'idea dil cuntegn dell'ovra entira. El vegn reproducius ell'ortografia hodierna e tradizionalmein carschida dals principis concepi ella lavur. Las differenzas ein minimas.

R E G I S T E R

I. PART: *Davart ils vocals romontschs (il vocalismus).*

1. **Capetel:** Character cumin dils vocals.
2. **Capetel:** Leschas e reglas specialas dils vocals sempels.
3. **Capetel:** Leschas e reglas davart ils diftongs.

II. PART: *Davart ils consonants romontschs (il consonantismus).*

1. **Capetel:** Character cumin dils consonants.
2. **Capetel:** Ils consonants ordinaris en special.
3. **Capetel:** Ils consonants romontschs specials.

III. PART: *Dalla composiziun.*

1. **Capetel:** La composiziun cun particlas.
2. **Capetel:** La contracziun de plaids de concept.

IV. PART: *Il pli necessari sur la derivaziun.*

1. **Capetel:** Observaziuns e tabellas dils suffix nominalis.
2. **Capetel:** Survesta dellas finiziuns verbalas.

V. PART: *Survesta dellas fuormas flexivas ed enzacontas reglas grammaticalas.*

1. **Capetel:** Dalla declinaziun.
2. **Capetel:** Dalla conjugaziun.
3. **Capetel:** Enzacontas reglas grammaticalas.

Treis tabellas sco scriver ils vocals romontschs.

Appendix: Direcziun a quels che vulan studiar questas normas.

Avis e conclusiun.

Introducziun.

1. Observaziuns gieneralas

Sur dils divers systems d' ortografia.

1. Il sistem fonetic, il qual vul scriver secund la pronunzia, sepusa sin il principi:

Plaida correctamein e scriva lu sco ti plaidas; q. e. scriva suenter ina giesta pronunzia.

Quei fuss in maneivel e comodeivel principi, pretendess el buc en sia *supposiziun*: „plaida correctamein!“ enzitgei *nunposseicel*. Pertgei, aschî ditg sco ei dat **dialects** en in lungatg, ed aschî ditg sco il character dellas diversas contradas e de lur pievels (la raschun dils dialects) resta *differentes*, vegn èra la *pronunzia*, cunzun quella dil lungatg scret, malgrad tuts sforzs della scola, pli u meins a *variar* en ils divers suns, e vegn ins perquei adina ad esser en dispetta, **sgi plaidi correctamein**.

La natira protesta simplamein encunter ina tala *uniformitat* de pronunzia, sco il principi fonetic suppona e *sto pretender*. Il sistem fonetic **persul** sa perquei vegnir applicaus *consequentamein* mo *enteifer in pign dialect* (p. e. d' in ne dus vitgs), mo mai *per in lungatg de scartira*, il qual compiglia *differentes* dialects, essent ch' in sa mai **absolutamein** sefidar sin la pronunzia, ni sin quella dil pievel cumin, ni sin quella dils scolai.

Quel, che ha p. e. caschun d' udir las differentas pronunzias de scolai e cultivai Tudestgs u Franzos etc. ord *diversas* contradas, vegn sez a saver *seperschuader*, che las pretensiuns fatgas *seigien veras*.

Encuntercomi sa mintgin, che la pronunzia porscha il **material** de tutta ortografia. Pertgei vul ins reproducir in lungatg vivent tras la scartira, sche ston **ins bein tadlar quel e buc in auter**; mo quest **material** sto pér lu **vegnir modificaus tenor certas reglas**, avon ch' el **corrispundi all' idèa d' in lungatg cultivau**.

2. Il sistem etimologic, che vul ton sco posseivel, reconstru

ir il lungatg d'origin, dal qual ils divers dialects en questiu derivan, pronunzia il principi:

Scriva tenor derivonza.

De quest principi, il qual ha negliu saviu vegnir **absolutein** suondaus, han particolarmein ils *lungatgs romans*, q. e. quels, che derivan dal latin, *fatg* in pli u meins extendiu **diver**. Quest principi fa la *faulsa supposiziun*, che p. e. franzos, talian, romontsch etc. seigi quasi aunc *adina latin*, mo in latin *sgurdinau* e *ruinescha* cun sia tendenza de **corregier** ils dialects romans il **caracter** dils novs lungatgs, abstrahau da quei, ch' in tal sistem sa valer mo per ils perderts e mai acquistar **valetta practica** per il pievel cumin.

Dil rest ha denton era quest principi siu bien. El porscha tras la *comparaziun* cun il lungatg radical e tras la *derivaziun* particolarmein als dialects romans *ina buna direcziun*, cura ch' ei setractescha de *tsharner* ora *denter divers vocals e consonants existents quel*, il qual ha il meglia dretg de *vegnir preferius*.

3. Ord la **fusiun** dils dus surallegai principis ei naschiu il **sistem historic**, il qual ha dominau e dominescha presentamein las literaturas cultivadas.

Ils *organs offizials* (las canzlias), las *baselgias* e *certs*, *aucturs* populars han numnadamein **scaffiu** d' in cert temps ils **lugatgs de scartira** e cun quels era **l'ortografia**.

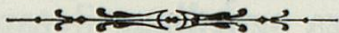
Gl'emprem prevaleva en quels il principi fonetic, *essent quest lungatg preferiu* era **sez mo in dialect local** e porschent perquei neginas difficultats de *scrivere quel secund la pronunzia*. En ils **lungatgs romans** denton ha il latin **oriundamein** gia fatg sentir sia immensa *autoritat* e fatg *risguardar* madamein la **derivonza**. En conseguenza de questa influenza ha p. e. il franzos siu curios sistem d' ortografia. Mo era en auters lungatgs ha il principi etimologic sefatg valer.

Serasont lu cul temps ils lungatgs de scartira plî e plî sur contradas cun auters dialects, sche ein ils dus fundamentals principis d' ortografia, il *fonetic*, perquei ch' el haveva *negin fundament* pli, igl *etimologic*, perquei ch' el fuva buca *practics* e memia grevs, vegnî remplazzai tras l' **autoritat dell'isonza** de **scrivere** dils organs offizials (politics ed ecclesiastics) e de *certs aucturs*, gieneralmein renconuschî dallas classas dominantas.

Stadis **centralisai**, sco la Frontscha e l' Engeltiara han perquei in' ortografia *historica* ualti uniforma; en stadis **decentralisai**, sco p. e. en Germania deva e dat ei perencunter ina

isonza de scriver *bavaresa, prussiana, austriaca* etc., pia confusiun; tons stadis, tontas ortografias.

Sentida questa munconza, han ils Tudestgs en il novissim temps empruau **de scaffir ina uniforma ortografia per miez de convenziuns**, mo aunc adina senza il giavischau success.



2. Applicaziun e fundament de nossa ortografia romontscha.

Era nossa modesta literatura romontscha presenta en fatgs d'ortografia in semigliont process historic, sco ils auters lungatgs. Sistems d'ortografia havein nus era giu, mo per memia daret.

Sin tgei principis stuein nus pia sefundar, per arrivar tier in meglier uorden e tier ina megliera metoda en questa materia?

Il sistem fonetic absolut savein nus buc adoptar; pertgei lu scrivessen quels de Medel, de Sumvitg, de Lungnezza, della Foppa etc. **tuts differentamein**. Pareglia p. e. mo la pronunzia dil plaid „meisa”?

Quel tuna secund ils dialects: *meisa, maisa, moisa, muisa, mèsà, mésa*. Semigliontas differenzias dat ei aunc biaras. —

Volessen denton **certs logens**, p. e. Mustér, Trun, la Foppa etc. pretender, sco igl ei vegniu e vegn pretendiu, *che mo els possedien la giesta pronunzia de nies lungatg* e ch' ils auters compatriots hagien per consequenza **simplamein d'emprender lur dialect e de scriver quel secund il principi fonetic**, sche stuess jeu, avon che conceder ina tala pretensiun, supplicar quels, de bein ponderar las sequentas observaziuns.

a. **Scientificamein priu**, han **tuts dialects la medema valor**, il **medem dretg d'existenza**, essent tuts products della natira, sco ils quolms e las valls, e tuts legitims fegls dil medem lungatg radical.

b. **A riguard practic ston denton certs dialects, vul ins in lungatg gieneral de scartira, sesuttametter a quei dialect**, il qual ha acquistau en la literatura il domîni e modifichescha il lungatg de scartira u literal. Tals dialects, casualmein meins preferî, **ston sacrificar lur spezialitats formalas e seconformar**

riguard dils svarris denter ils differents dialects sto ina convenziun entrar en vigur.

2. **Il principi etimologic** po vegnir duvraus mo **subsidiarmein**. El ha en cass dubius e de scarpanza de *gidar a fixar il vocal u consonant*, il qual meretta denter plirs differents la **preferenza**. El dat per regola questa preferenza mintgamai a **quella letera, existent**a en in ni l' auter dialect en questiu, la *quala corrispunda il meglier cun la letera dil latin* (tudestg?), mo adina senza **sgurdinar** il caracter romontsch. Era cheu sto la convenziun gidar.

3. **Il sistem historic**. Denter ils systems historics actuals merettan principalmein il *sistem della Cadî e Lungnezza* (il schinumnu sistem catolic) e *quel della Foppa* (il sistem reformau, biblic) de vegnir considerai. Dals auters systems praticai en cudischs de scola etc. abstrahein nus. Quests dus systems ston vegnir risguardai, vul ins buca semetter en scarpanza cun nossa gieneraziun. Omisdus systems han en gieneral in **spezial** caracter, schegie ch' els ein per part en lur execuziun dil detagl bucca fetg consequents. Qual de quels dus systems meretta la preferenza?

Oravontut stuein nus far cheu l' observaziun, ch' ei setraceschi cheu din sistem d' ortografia per il lungatg romontsch **modern**, sco el vegn plidaus oz il dî en nossa Surselva etc. e buca dina ortografia din lungatg romontsch, plidaus avon tschentaners. Perquei risguardein nus buca plî las fuormas piarsas, p: e. il *narrativ* il *futur simpel* il *pronom enclitic* etc.

Sin quest actual fundament sto mintgin conceder, che la maniera de sriver, practicada en la moderna literatura della Cadî e Lungnezza (la catolica), seigi de present, ord raschuns cheu irrelevantas, la pli **duvrada** ed **usitada** e **correspundi èra il meglier all' actuala pronunzia de nies lungatg**.

Cun questa pretensiun van èra ils reformai della Foppa e de sut 'gl Uaul per la gronda part d' accord. Els capeschan meglier e legian pli bugien scartiras, screttas tenor questa maniera (p. e. la gasetta romontscha). Dalla verdat de quests factums sa denton mintgin sez seperschuader.

Per consequenza meretta en gieneral il caracter ortografic de quei lungatg de scartira la preferenza.

Empau en contrast cun quel stat l' ortografia literala, che la Bibla reformada ed ils cudischs, ils quals suondan quella, practicheschan. Questa ha sias bunas qualitats. Tgi voless dubitar quei?

Mo ella ei stada **memia conservativa**, ha bucca risguar-

dau sufficientamein la moderna svilupaziun dil lungatg (la **qualitat** de quella svilupaziun ha cheu nuot de muntar) e vul encunter veglia dil pievel **renovar** il character antiquau dil romontsch, stat aschia en scarpanza cun la faviala plidada e sa perquei bein vegnir risguardada, mo pér en secunda lingua.

La differenza denter nossas ortografias vegn denton buc ad esser aschi gronda, ch'ella impedeschi la lectura della Bibla e dils lur cudischs de Devoziun.

Finalmein merettan ultra de quei las contradas, las qualas paran de voler conservar il romontsch pli ditg, che las autras, in spezial risguard. Nossas reglas han de survìr al pievel romontsch e buc als filologs jasters.

En nosssa convenziun sefundein nus pia sin ils sequents principis:

1. **Nus adoptein en gieneral la maniera de scriver usitada en la Cadi ed en Lungnezza.** L'ortografia della Bibla reformada vegn risguardada pér en secunda lingua.

2. *La pronunzia porscha il material e survescha per fundament, mo quest material duei vegnir modificaus tenor las reglas spezialas de questa convenziun.*

3. *Las reglas spezialas de questa convenziun vegnan fixadas cun agit della derivonza e dell' isonza.*

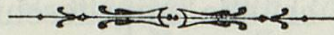
4. **Concernent l'interpuncziun adoptein nus la tudestga.** Essent il lungatg tudestg nies secund lungatg, che nus **stuein** emprender, sche convegn ei buc, d'augmentar las difficultats cun menar en diversas interpuncziuns.

Quests ein ils solets principis gienerals e de valur practica, che selain statuir. Il reminent ei caussa dellas reglas spezialas.



Regla. Il temps historic de nies romontsch ei u il perfect ni il present.

5. A riguard dell' applicaziun dellas differentas modas congiunctivas ed optativas ha la grammatica ed il senn linguistic dils nativs de decider.



3. Capitel.

Enzaontas reglas grammaticalias.

§. 85. Differenzia denter il gienitiv ed ablativ.

1. Il *gienitiv* stat sin la domonda **de tgi?** *de tgei?* (wesen?) ed ei **attribut** ni *object*.

2. Igl *ablativ* stat sin la domonda **danunder?** (woher?), *da tgei?* *da tgei vart?* *pervia ni a raschun de tgei?* (von wem, wesshalb, wesswegen, wodurch, wovon?) ed ei **adverbial** (circumstanzia) ni *object*.

I.

La differenzia denter *attribut* ed *adverbial* dat neginas difficultats, p. e. il marcau *de Cuera*, il dretg *de vischin*, in mat *de vaglia*, la baselgia *dil vitg.* *Esser de messa*, *de priedi*, *de buna peda*, *dil Segner* etc. En quest davos cass ei l'expressiun scurzanida, vul dir, ch' in substantiv, tier il qual las surallegadas expressiuns ein attributivas, seigi laschaus naven, p. e. ina *persuna* de messa, in *um* de buna peda etc. — Encuntercomi dian îns: el vegn *da Cuera* (danunder), arrivaus dalla Frontscha, derivar *dad* ina malsogna etc. — Da cauld (cura ch' ei fa cauld), *da freid*, *da sera* (adverbial); mo in tec de cauld, pauc de bien, empau de freid (attributiv).

II.

Pli difficultats porscha la distincziun dil gienitiv ed ablativ **objectiv**.

1, Igl *ablativ* vegn *duvraus*:

a) Per *indicar* la persuna (caussa, animal) **operativa** din verb el passiv (von wem? wovon?). *Exempels*: Ils affonts *vegnan carezai da lur gieniturs*. Il tschut ei vegnius scar-

paus **dallas** uolps. Il taglialenna N. ei vegnius sturnius **dad** ina trav (u *d' ina* trav).

b) Tier ils *verbs* ed *adjectivs*, ils quals significheschan ina **separaziun** din object dad in auter object (wovon? woher?) sco: *separar da*, *privar da*, *spindrar da*, *liberar e libers da*, *distinguer da*, *ceder*, *untgir*, *mover*, *abstrahar da*, *absolver*, *alienar da* ed auters semiglions.

c) En tals *objects* ils quals contegnan *medemamein* la materia (Stoff), la raschun (Ursache), il mettel (Mittel) — (wovon? wesshalb, wesswegen, wodurch?) digl operar dil subject, scô *viver da*, *patir da*, *suffrir da*, *doler*; *segloriar da*, *selegrar da*, *contents da*, *sefidar da* ed auters semiglions.

2. En tuts ils auters cass stat il gienitiv, scô *plidar de*, *disquorer de*, *disponer de*, *haver basegns de*, *tractar de* etc.

Remarca. Ins paregli dil rest il latin ed auters lungatgs romontschs. —

§. 86. Igl s predicativ.

Igl *adjectiv* e *particip* sco predicat ha en la schlatteina masculina dil singular in s final.

Exempels. Jeu sun staus, il bab ei contents, el ei sesents a Cuera etc. Certs dialects scrivan: jeu sun *stau*, esser content, sesent etc.

Regla. Nus mentenîn en quests cass igl s predicativ, perquei ch' el ei veramein romontschs. La medema regla vala èra a riguard dil particip en ina construcziun participiala (adverbiala) scurzanida (restanza digl ablativ absolut), p. e. *arri-vaus* (buc arrivau) a Cuera, sun jeu directamein serendus en la casa della regenza. Al Salvader, enguttaus vid la crusch spinavan sias aveinas.

§. 87. Adjectiv adverbial.

Sco il latin pon èra sut circumstanzias il **simpel** *adjectiv* vegnir duvraus sco adverb, p. e. el maglia terribel, lavura schneivel, domogna maneivel etc. Schiglioc ha igl adverb adina la finiziun **mein**, pia terriblamein, maneivlamein etc.

§. 88. Supplement per adverbs e congiunziuns tudestgas.

Quei che fa sparar il plî nies lungatg sursilvan ei il diever de certas congiunziuns tudestgas, che serepettan continua-

Havent surpriu la honorifica carica da part della conferenza scolastica districtuala, d'elaborar ina ortografia romontscha per igl idiom Sursilvan, havein nus ponderau principalmein quests dus pugns:

Duei questa lavur contener mo in *pèr reglas practicas* din character gieneral *per la scola*, ni duei ella tractar la materia plì profundamein, da maniera che questa ovretta possi insumma survir *per fundament* al studi sur dil *character e l'ortografia* dil lungatg romontsch dil Rhein? --

La premura per nies lungatg ha stimulau nus, de sedecider per il secund pugn.

Ei ha mo bein la paretta, scô sche la conferenza giavischass ina lavur simpla, quorta, gienerala per diever solett dellas scolas; mo nus havein cartiu, ch'ei seigi plì necessari, de fundamentar ina gada empau meglier questa materia.

Reglas d'ortografia vegnan insumma screttas en prima lingia per quels, che muossan. Als affons ston quellas aunc vegnir declaradas dals mussaders e fortificadas tras milli exempels e liungs exercecis a bucca e per scret. Mo dals scolai havein nus cartiu, d'astgar pretender empau plì bia breigia e studi. Fan els quei, sche san els sez cun pintga stenta far in extract ord nossa ovretta per lur diever en scola; fan els quei buc, *sche gidassen* èra in *pèr reglas gieneralas* nuot; — pertgei nossa confusa ortografia selai buca medegar cun in *pèr reglas gieneralas*. — Tgî ch'enconoscha denton empau la variaziun denter nos dialects e la confusiun, la quala exista en ils cudischs, las gasettas ed autras scartiras romontschas en fatgs d'ortografia, vegn a conceder, che las difficultats per nossa lavur seigien buca stadas pintgas, e quei ton plì, ch'ei exista ultra dell'ortografia de R. P. Baseli Carigiet nuot duvrabel da quellas varts. Perfin quella ha in auter character.

Encurrent pia ina direcziun en quests embrugls, havein nus cartiu, d'enflar ina tala:

1^{mo} en la *pronunzia locala* dils different dialects,

2^{do} en la *comparaziun cul latin*, dal qual ils plaid romontschs derivan gia per la gronda part.

La *pronunzia locala* formescha in material franc; pertgei bunamein mintga nativ romontsch sa plidar correctamein il dialect de siu vitg. La *comparaziun cul latin* dat entamaun las reglas gieneralas, cò *uniformar* la scripziun din plaid, che vegn pronunziaus differentamein.

Questa stô dentont 3^{tio} per nies spezial intent vegnir secundada e sustenida en gieneral dalla izonza de scriver, che prevalescha actualmein en la literatura sursilvana.

Quests treis principis directivs han sforzau nus, de sutta-metter particolarmein ils vocals, la differenzia dils quals gie statuescha en prima lingua il character dils dialects, ad in pli *exact* e *detagliau examen*. La part sur dils vocals ei perquei daventada stagn liunga. Mo èra ils consonants, la composiziun cun particlas etc., la derivaziun han stoviu vegnir consideradas sut quests pugns de vista.

Per dar a scadin la caschun de *sez studiar* la materia, havein nus mintgamai mess *il plaid latin* en comparaziun cun siu derivativ romontsch. Ils plaids latins declinabels havein nus dau, risguardont en spezial ils nativs romontschs, mintgamai el *nominativ*, schegie che la regla filologica, la quala deriva tals plaids rom. dagl accusativ etc. latin, a nus èra bein enconoschenta. Talas comparaziuns han naturalmein carschentau nossa ovretta plî fetg, che quei che biars vegnan a giavischar.

Sco ei va adina tier ina lavur da questa natira, che vegn fatga sin quella maniera per l'emprema gada, ha èra questa lavur diversas muncadas. Tscheu e leu vegn il lectur a scontrar inconsequenzas, errurs de stampa, negleghientschas etc.; mo ha el la pazienza de studiar tut, sche vegnan ina part de talas inconsequenzas a svanir. — Il stimau lectur ei pia supplicaus, de perstgisar certs sbagls cun las difficultats della lavur e la breigia, che quella ha dau. En *certas fuormas* ston ins dil rest laschar *entgina libertat, essent uniformitat buca pusseivla*. — Duei denton nossa breigia e nies studi buc esser fatgs per nuot, sche ston quels, che vulan scriver romontsch, èra studiar empau questas normas e scriver leusunter. L'ortografia ei in summa buca schî leva, sco quei che biars forsa tratgan e stô èra vegnir studiada. *Cun far nuot vegn ins tier nuot*. — Auncallura sto vegnir procurau per cudischs de scola en questa ortografia, duei ella far fretg e gidar enzitgei pil futur. Buc ord ortografias vegn en verdat empriu de scriver correctamein, mo ord la lectura e tras igl exerceci.

Finalmein engraziel jeu a tuts quels, che han gidau mei en questa lavur, principalmein al Reverendissim Signur Pater Baseli Berther, conventual a Mustér per ses buns cussegls e sia cooperaziun tier la correctura.

Cun salid patriotic a tuts Romontschs
Breil, il Fenadur 1889.

J. Muoth.

REMARCAS SPECIALAS

Questas remarclas serefereschon allas paginas originalas dellas NORMAS ORTOGRAFICAS ch'ei reproducidas en quest artechel. Ei secapescha che questas paginas suandontas san buca vegnir capidas cumpleinamein senza studegiar ils differents texts de Muoth reproduci en questa lavur. Cheu vegn mo dau l'entschatta dellas construcziuns ed alineas.

P. 3, al. 3: «... *nunposseicel*», ei secapescha in'errur de stampa, enstagl de nunposseivel. —

«... *il character dellas diversas contradas e de lur pievels (la raschun dils dialects)*» — Il character ded in pievel ei la raschun dils dialects. In lungatg de scartira perfetg accentuenschia pia mo il character general dil pievel e buca il character special ded ina vischnaunca e perquei astgan specialitads dialectalas buca dominar il lungatg de scartira. Sch'ins preferescha in cert dialect, sche lu dat quei buca in *lungatg de scartira general*, mobein in *dialect scret*, e sch'ins risguarda tuttas fuormas de tef local, sche dat quei ina mischeida de dialects cun 3—4 scripziun per il medem plaid. Quella mischeida dat denton maina in lungatg elevau de scartira. Perquei ei ina fuorma linguala, ch'ei vegnida duvrada tochen ussa, schegie ch'ella s'accorda buca cun las fuormas ded in dialect, adina pli adattada per il lungatg de scartira che tuts ils localissem. P. ex. *rasti* ei meglier che *ristoi*, *rastöi*, *rasté*. —

«... *cunzun quella (pronunzia) dil lungatg scret resta differents*». — Ina scartira normala po buca distinguer e fermar tut ils suns e perquei vegn mintga lectur a nianzar ils suns tenor siu dialect enten leger e s'exprimer.

P. 3, al. 4: «... *in ne dus vitgs*». — Ozildi ein ils vitgs buca pli aschi units en lur dialect sco pli baul, e quei pervia dil traffic e la sperta midada de domicil. Gnanc in vitg pli grond fuss el cass de vegnir perina de scriver tuttina.

P. 3, al. 6: «... *idea d'in lungatg cultivau*». — In lungatg de scartira ei in lungatg cultivau cun breigia. Muoth di quei

claramein alla p. 118: «*Cun far nuot, vegnan ins tier nuot. L'ortografia ei insumma buca schi leva sco quei che biars forsa tratgan e sto era vegnir studigiada*». — Dapi il temps de Muoth ei l'idea faulsa de far «*emprender cun far termagls*» surgida ed ha fatg la currella atras l'America e l'Europa. Il fiasco ei staus evidents. Mo en Surselva vulan umens tardivs mussar dapresent als affons in lungatg senza breigia, e perquei vegnan ins, sco Muoth di, tier nuot.

P. 4, al. 2: «*Era quest principi ha siu bien*». — En tschiens e tschiens plaids vegn ei scret tenor la derivonza, per ex. *caschiel, caltschiel, casti, che, e(d), selischnar, sebarschar, paun, tgaun, raschun, rebatter, smenar, samada*, e buca tenor la stricta pronunzia che fuss per la gronda part dil territori plitost: *chischiel, chiltschiel, chisti, ca, a(d)*, (jeu *a* ti savein *ca* la tema ei nunnecessaria), *salischnar, sabarschar, peun, samnar, sumada* etc. — Ils plaids cun il morfem *ca-* enstagl de *chi-* pon en lur scripziun sebasar silla *etimologia* sco era silla *sempladad* dil scriver, evitond il *h* indirent. Alla p. 35 di Muoth era ch'ins stoppi salvar il sun della derivonza per distinguer homonims, p. ex. *colar* (leimen), *cular* (schmelzen). Alla p. 26 e 28 distingua el aunc vinavon: *vesta* e *vista*, *fegl* e *figl*, *capetel* e *capitel*. Quei cussegl ei buca vegnius acceptaus dapertut.

P. 5, al. 1: «... *ils Tudestgs*», eran dil temps de Muoth aunc buca fetg lunsch cun lur sistematisaziun ortografica. Perquei savein nus buca pretender da Muoth ch'el vegni gia l'emprema gada cun ina ortografia senza mendas. Quei di el era sez p. 118.

P. 5, al. 7 e p. 6, al. 6: «*Scientificamein priu, han tuts dialects la medema valor*». — Els vegnan medemamein risguardai 'materialmein'. Grammatica ed ortografia denton san buca far dretg a tuts! Nus resumein: Nus vein buca pli de *crear* in lungatg de scartira, nus possedein gia dus. Ei setracta pia buca d'ina concorrenza denter dialects locals, mobein denter duas e pliras modas de scriver il lungatg de scartira.

Nus havein gia 1958 (Problems ortografics e sintactics, p. 16) e 1962 (RRR, p. 8 s) accentuau quei fatg ch'il lungatg de scartira sursilvan ei mai staus in dialect. Cun snegar quei fatg, evidents

gia igl onn 1888, han ils novists schendrau in embrugl nundetg. Aunc oz mischeidan els il «Sursilvan», lungatg de scartira, cun in dialect della Surselva, che exista buca. Aunc adina prendan els in mutg per ina genetscha e spetgan ch'el fetschi vadi!

Ils novists applicheschan, tenor il pareri de Muoth (p. 6, al. 7) il sistem fonetic buca mo sin in dialect comunel, mobein perfin sin in lungatg de scartira comunabel daditg existents. Muoth di: «*Tgei confusiun . . . sa mintgin, che enconuscha zitgei de quellas caussas, sez s'imaginar*». — Quei ei la sentenza e la profezia de Muoth. Ina tipica exemplificaziun vein nus menzionau alla p. 264 cun: conjunctiv / cundiziunal.

P. 7, al. 2: Il principi etimologic ei per part vegnius exageraus, buca ton el «*sistem catolic*», mobein surtut el «*sistem reformau*». — *J. M. Darms* p. ex. scriva (Annalas XV, 1901, p. 182): «A nossa idea dei il principi etimologic (derivativ) predominar, mo senza violar il phonetic (discursiv)» — «Ils opposents (della ortografia catolica, q. v. d. ils reformai) han insistiu cun success sin observaziun della etimologia u derivaziun originala (cunzun latina) dils plaidis (*vita, spirt, terra, bella*)».

P. 7, al. 3: Muoth ei perschadius ch'el propaghescha in sistem ortografic per il lungatg romontsch *modern*. Da quella opiniun ei era *J. M. Darms* (l. c.): «Mo nus havein acceptau dall'ortographia moderna cunzun duas par ils lecturs della Bibla bein frappontas midadas . . . numnadamein

1. la conjunziun *e, ed* en piazza digl *a, ad* (und) de noss cudischs reformai, par spargnar quels bears accents dil different à dativ e par ir d'accord cun ils auters linguaigs e dialects romontschs scrivent tut *e* (cumbein nus plidont *a*);
2. la particla *de* par il pur genitiv empei de nies *da* — par differenzia cun il *da* digl ablativ, contrahont articul e particula e declinont: il dil al dal e la della alla dalla».

P. 7, al. 4: Buca mo Muoth dat la preferenza al sistem sursilvan, quei han era *Cahannes* e *Vieli* fatg. *Vieli* di: Nus havein oz ina ortografia ufficala ed ei cunvegn de sesurvire de quella tochen che enzatgi regali a nus ina megliera, ina senza mendas e che cuntenta tuts e vilenta negin». (*Ischi* 29, 1942, 188). —

Era ils protestants ein sesurvi de quella ortografia ella excellenta traducziun dil niev testament e dils psalms entras dr. h. c. *Peder Paul Cadonau*. (par. RRR 1. p. 13. — Leu ei per sbagli vegniu numnau mo prof. dr. h. c. *Hercli Bertogg*, enstagl en emprema lingia il translater Ser Cadonau).

Novissimamein ha prof. *Magnus Ulleland*, Oslo, constatau: «La superiuradad stilistica dil sistem sursilvan sur il sistem ladin actual (che enconuscha mo la fuorma DA), sa ualvess vegnir disputaus naven». (par. RRR 4).

P. 99, al. 3 e ss: La regla dil DE e DA de Muoth s'accorda essenzialmein cun quella de Cahannes (pareglia era «Il bien diever dellas preposiziuns», Romania 1962, p. 22). Che era *J. M. Darms* ha acceptau la distincziun de DE e DA havein nus gia menzionau; cun raschun remarca el; par buc dall'otra vart ignorar tuttavia la orthographia moderna . . . » (1c. 181).

P. 117, al. 4: «Reglas d'ortografia vegnan in summa screttas en prima lingia per quels che muossan. Als affons ston quellas aunc vegnir declaradas dals mussaders e fortificadas tras milli exempels e liungs exercecis a bucca ed a scret. Mo dals scolai havein nus cartiu, d'astgar pretender empau pli bia breigia e studi». — Quei legian ins sco ina reproscha alla scola ded oz. Ins fa megliers cudischs per spargnar la breigia als scolasts e per engraviar ils scolars.

P. 118, al. 3: «En certas fuormas ston ins dil rest laschar entgina libertat, essent uniformitat buca pusseivla». — Questa gronda sabientscha han era ses continuaders Cahannes e Vieli enconuschiu e priu a pèz, mo maina giavischau, sco era Muoth, l'anarchia ded ozildi.

Quei ein las ideas de nies *Giachen Caspar Muoth* che ha sco buc in auter, ual entras sia ortografia moderna tschaffau il pievel en sias ovras. E sias ovras ein screttas en in lungatg libers de tut dialectissem, in ver lungatg de scartira che ha denton salvau tutta forza expressiva per cumpigliar in entir pievel che careza siu lungatg de dumengias, in lungatg cultivau cun spèrt e cor, acceptaus en concordia ed engrazieivladad.

ENZACONTAS REMARCAS DAVART LA REDACZIUN

Tgi che vul penetrar cun success tras il concentrau patratg de Muoth, sto prender en mira construcziun per construcziun, paregliar il senn dellas parts cugl entir, ponderar anavon ed anavos senza remischun. Muoth lai corscher en plirs loghens che sia «grammatica» seigi scretta per ils scolasts, per ils scolai e buca per ils scholars. Denter sias lingias sentan ins in lev dubi schebein ils scolasts veglien sestentar sufficientamein per se-profitar enzatgei de sia lavur. Sche nus contemplein ils quater exemplars dellas Normas che nus possedein, cun cuviartas e paginas senza neginas enzenas e maclas de diever, stuess'ins concluder lunderora pauc bien. Tgi sa denton intercurir e controllar tuts ils exemplars ch'ei i a smerscha cun duvrar e sfegliar? Damondas ortograficas eran da gliez temps buca meins d'interess e savens caschun de carplinas. Cudischs romontschs, cunzun instructivs, dev' ei buca memia dariet. Las liungas seras d'unviern, il basegns scolastic, la calamitad ortografica existentia, han bein intimau ils pli prus denter ils scolasts de studegiar da rudien las Normas ortograficas, ovra che survarga lunsch la mesira dil tetel.

La publicaziun dellas Normas ei senza dubi vegnius retardaus en pliras modas, era duront la stampaziun. Muoth era bein in um liber ed independent en sia scienza. Enteifer quei principi er'el prompts de secunvegnir, nua ch'ei deva pliras pusseivladads, de risguardar ils divers giavischs leuora ella cundrada. Il dretg dil pievel sin siu lungatg, in dialog cun quel e ses representants en caussa fixaziun e normaziun de lungatg affirmava Muoth auncallura.

En in **Appendix: Direcziun a quels che vulan studiar questas normas**, alla pagina 110, expona Muoth plan e cussegl co il scolast hagi de proceder en ses diesch pugns cun success ed avantatg. En in pugn fa el attents sil studi preliminar, quel della nomenclatura grammaticala: «Il lectur munglass sedar breigia d'emprender a capir las principalas expressiuns cheu duvradas; allura dat il rest pintgas difficultads.» — Muoth attribuescha gronda impurtonza als principis; nus alleghein mo in: «Questas metamorfosas (midada de vocal: *pauper*, *pupratsch*, *jeu contel*,

nus cantein etc.) statueschan, concernent ils vocals, il caracter specific de nies lungatg e ston perquei vegnir conservadas». Prof. Cahannes punctuescha en sia *Grammatica Sursilvauna*, 1924, pliras gadas l'impurtonza fundamentala della scumiada dil vocal. — Muoth dat ultra de quei pliras gadas il cussegl de luvrar tras igl emprem ils exempels, lu pér s'occupar della lectura dellas reglas e declaraziuns. Muoth saveva beinavunda ch'in lungatg crescha e sesviluppescha, e che sias Normas valien cunzun en ses principis, buc ella davosa fixaziun de particularitads, ed en perpeten. El vul collaborar ensemen culs scolasts e di: «Sunter il muster de questas (reglas e declaraziuns) vegn el (il scolast) lu era saver scriver ulteriuras excepziuns dil medem caracter. Il register empermess suonda pli tard, cura che questas normas han fatg atras in cuors practic en las scolas. — Ils signurs scolasts ein perquei supplicai de nudar si e tarmetter tier a mi ils plaids che dattan difficultads secund ils dialects en las differentas valladas.» — Ins vesa cun tgei adatg Muoth metta sin pantun normas e reglas. Ina collaboraziun cul scolast leuora silla tiara para ad el indispensabla. Siu mied instructiv sto sestabilir en collaboraziun culs practicants en scola. — Con success che Muoth ha giu cun sia invitaziun savein nus oz buca eruir. Fetg probabel fuv'ei era da lezzas uras buca bia meglier che oz en da quels graus. Senza contact direct e personal semueentan paucs. Il register empermess ei mai compariu. — Impurtonza attrituescha Muoth allas treis tabellas sillas paginas 102—109, ed a sias survestas.

Che las Normas de Muoth ston veramein vegnir studegiadas muossan pliras expectoraziuns egl Appendix. Pugn 8 di denter auter: «Ils paragrafs dil secund capetel de questa part (p. 61—72) cuntengnan reglas ed exempels che duessen sclarir si la causa sufficientamein e porscher neginas autras difficultads che quella che la marchadetgna oppona per ordinari al studi.» — Ei drova pia de pli che mo marschadetgna! Pugn 10 de sia Direcziun sedrezza directamein al scolast e relata: «Las ulteriuras parts (composiziun, derivaziun, survesta dellas fuormas flexivas) studegia en detagl, *particularme in ils exempels*. Sin questa maniera duess quel che ha interess per siu lungatg matern vegnir tgunschamein a frida d'emprender il sistem ortografic de questas normas. El po lu sez far in extract dellas reglas principalas.»

L'influenza che las Normas han giu, e cons che han studegiau ellas tenor ils cussegls de Muoth savein nus buca definir exactamein. Muoth ha denton applicau sez sias normas en si'ovra poetica legida da tuts ils Sursilvans de siu temps.

Ferton ch'il frontispezi dellas Normas ortograficas (mira p. 261) stampa 1888 per onn de comparida, numna igl autur de questa lavur presenta, P. Flurin Maissen, igl onn 1889 e combinescha sia undrientscha cun buna raschun cun in giubileum de 75 onns. — Tgi che dat in'egliada silla pagina finala 118, catta giudem, sper in salid patriotic a tuts Romontschs, il liug, igl onn de ventschidas, ed igl autur dil cudisch: Breil, il fenadur 1889, J. Muoth. — Muoth passentava per stedi sias vacanzas a Breil. Duront l'elaboraziun dellas Normas ha ei dau de tuttas difficultads, retardaments entras novas deducziuns e novs conclus. Las duas davosas paginas 117/118: *Avis e conclusiun*, eran probablamein gnanc previdas. Ellas vegnan pendidas vidlunder alla fin dil cudisch, e quei suenter il register de materias, il qual gnanc menzionescha il plaid conclusiv. Las duas davosas paginas ein era buc paginadas.

Sper la soliditad de cuntegn ed ils principis fundamentals exponi ellas Normas ortograficas, pertscharva igl attent lectur dil cudisch immediat l'acribia extraordinaria ch'igl autur ha applicau cul maletg graphic dellas diversas paginas. Minuziusamein vegn mintga detagl de patratg differenziaus era visualmein, duvrond tut las pusseivladads de composiziun. Beinduras han ins l'impressiun che Muoth hagi en sia gronda premura de vegnir capius endretg, surfatg cun derscher, grassar e variar la scartira en grondezia, intensitad e fuorma. Quei fatg demuossa denton eclatantamein l'impurtonza, la peisa ch'el leva dar a sias normas e principis en favur dell'instrucziun romontscha. Ils sbagls de stampa che Muoth sez alleghescha e deplorescha, muntan pauc, ein simtom della prescha alla fin dell'ovra. Las diesch paginas ord las Normas ortograficas sura reproducidas (paginas 267—275) corrispundan en tut exact agl original. Aschia survegn il lectur in'idea della minuziusadad grafica che Muoth ha applicau per sia ovra e siu patratg.

Prof. G. Cahannes di en sia grammatica: «Per il sursilvan ein en special las «Normas» dil Muoth de muntada fundamentala ed ellas porschan de pli che quei ch'il tetel lai sminar.